

IORDAN DATCU
(București)

G. T. KIRILEANU ȘI DIMITRIE BALAUR

Abstract

On the basis of unpublished letters discovered at the Department of manuscripts of the Romanian Academy Library, the author of this article introduces some scientific data and information about a lesser-known personality in the history of Bessarabia, the folklorist priest and scholar Dimitrie Balaur (born in the village Mereni on 08/04/1903 – dead in Bucharest on 19.04.1966), particularly about his relations with the literary historian, editor and folklorist G. T. Kirileanu.

G.T. Kirileanu a întreținut relații cu un mare număr de oameni de știință, pe mulți ajutându-i în varii forme când s-a aflat în slujba Palatului Regal. Câțiva dintre ei erau originari din Basarabia: Gheorghe V. Madan, Tatiana Gălușcă-Cârșmariu, Dimitrie Balaur. Despre primii doi am scris în Dicționarul etnologilor români și în Alte contribuții la etnologia românească, de asemenea, în publicații periodice, din țară și din Republica Moldova. Volumele Gheorghe V. Madan, Scrieri (Chișinău, I-II, 2011), se deschid cu studiul meu. Am, în lexiconul amintit, un articol și despre preotul folklorist Dimitrie Balaur. Revin asupra relațiilor sale cu G.T. Kirileanu pe baza unor scrisori inedite, aflate la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române.

Dimitrie Balaur s-a născut la 4 septembrie 1903, în comuna Rezeni, județul Lăpușna, localitate în care s-au născut și patrioții Ion Pelivan și Ion Inculeț. A urmat cursurile Seminarului preoțesc la Chișinău, după care a absolvit, la București, în 1928, Facultatea de Teologie și, în 1930, Facultatea de Geografie. În timpul studenției, a audiat și cursurile profesorilor Nicolae Iorga, Constantin Giurescu și Simion Mehedinți. După studii, a fost consilier cultural al Eparhiei Hotin-Bălți și redactor la revista „Biserica Basarabiei”, până în 1944, când se refugiază în România, mai întâi la Iași. La București, este spiritual (rang didactic preoțesc) la Seminarul „Mitropolitul Nifon”, până în 1948, când seminarul este desființat. A fost preot la Parohia Parcul Domeniilor (Mănăstirea Cașin) și la bisericile Drumul Taberei, Sf. Vineri Nouă și Buzești. La 22 martie 1959, Mănăstirea Cașin este închisă și sunt arestați preotul paroh D. Manta cu întreaga familie, dascălul și câțiva enoriași. La 4 aprilie 1959, este arestat și Dimitrie Balaur și condamnat la 27 de ani, și el și ceilalți amintiți fiind acuzați de „complot împotriva statului”. Închis la Jilava, Gherla și Periprava, a fost eliberat în 1964.

A fost foarte apreciat de G.T. Kirileanu, Nae Popescu, Irineu Mihălcescu, Simion Mehedinți și George Vâlsan. Cel mai mare ajutor i l-a dat G. T. Kirileanu.

Acesta l-a îndemnat să culeagă tradiții populare din Basarabia și i-a tipărit, în „Șezătoarea” de la Fălticeni, în 1929, nr. 1-2, culegerea *Din literatura populară a Basarabiei (din satul Rezeni-Lăpușna)*. La 2 ianuarie 1929, Kirileanu îl înștiința pe Dimitrie Balaur

că Președintele Fundațiunii „Regele Ferdinand I” „a rămas deplin mulțumit de rezultatul cercetărilor” lui Balaur în județul Lăpușna. Totodată, știindu-l bolnav, îl consiliază să asculte de bunele sfaturi ale Părintelui Nicolae Popescu, care era membru titular, din 5 iunie 1923, al Academiei Române și bun prieten al lui G.T. Kirileanu. Ca să consulte un medic bun, la București, Kirileanu îi trimite un permis pe calea ferată, urmând ca, la București, să-i mai dea un rest de 10 000 lei. În cealaltă scrisoare a lui Kirileanu, din 31 martie 1929, îl asigură pe Balaur că i-a citit cu mare interes manuscrisul despre literatura populară din Rezeni, pe care-l va publica „în cel mai apropiat număr” din revista amintită. Totodată, îi spune că a vorbit cu medicii care-l consultaseră pe Balaur la București și toți i-au dat referințe bune asupra sănătății sale. „Ar fi bine – adaugă Kirileanu – să urmezi povețele Părintelui Nicolae Popescu privitoare la lucrarea pentru licență, de prezentat acum în iunie. Ți-ai lua grija despre asta și ai putea apoi să-ți rânduiești o viață mai potrivită, care să-ți îngăduie a-ți desfășura toate darurile d-tale sufletești, pe care noi ți le prețuim din toată inima.”

Nu toate proiectele științifice ale părintelui Dimitrie Balaur s-au concretizat în cărți. În fișierul de la Biblioteca Academiei Române figurează doar următoarele titluri: extrasul cu colecția sa de folclor apărută în „Șezătoarea”, apoi *Biserici din Moldova de răsărit* (București, 1934, 48 p.), *Anthologhioanele din anul 1766*, studiu de bibliografie (București, 1935, pp. 433-443, extras din „Biserica ortodoxă romană”, an. III, 1935, nr. 9-10), *Profesorul Gheorghe Vălsan. Un savant religios* (București, 1935, pp. 507-512, extras din „Biserica ortodoxă romană”, an. III, 1935, nr. 9-10), *O școală model. Seminarul teologic din Chișinău sub conducerea Părintelui Serghie Bejan* (București, 1936, pp. 208-209, extras), *Destinul unui preot transnistrean (Petru Vasilcovschi)*, (Bălți, 1943, 16 p., extras din „Biserica basarabeană”, an. II, 1943, nr. 5), *Vasilcovschi (Preotul Petru)*, *Vizite pastorale individuale*, pref. de pr. Dimitrie Balaur, 1943, 23 p., extras din „Biserica basarabeană”, an. II, 1943, nr. 4; ediția a doua, f.a.).

Scrisorile către Kirileanu sunt un document al tracasărilor la care a fost supus, în Basarabia, preotul Balaur. Un document, totodată, al calităților sale reale de cercetător, ale cărui cercetări n-au putut să vadă, din cauza unei istorii căinoase, lumina tiparului. L-am vizitat, cu puțin timp înaintea trecerii sale la cele veșnice, care a avut loc la 19 aprilie 1996, la București, l-am vizitat, spuneam, acasă, lângă Mănăstirea Cașin, împreună cu cercetătorul basarabean Pavel Balmuș. Ne-a evocat dramaticul său periplu și ne-a spus cât de dezamăgit este de comportamentul nedemn al unei părți a preoțimii. În această privință nu era dispus să ierte abaterile. Fiica sa, Elena Teodoreanu, în evocarea *Preotul Dimitrie Balaur și al săi...*, din „Memoria, revista gândirii arestate” (București, nr. 9, septembrie 1993, pp. 27-37), îl amintește, în primul rând, între cei care l-au apreciat pe tatăl său, pe G.T. Kirileanu. Pe bună dreptate.

Rezeni-Lăpușna, 27 ian. 1931

Prea stimate domnule Kirileanu,

Ieri dimineață, am primit scrisoarea și telegrama trimise de Domnia-Voastră. Vreo trei săptămâni în urmă am mai primit o scrisoare, cu deosebire că aceea de la început până la sfârșit suna îngrozitor, iar a Domniei-Voastre nu mai începe cu trista veste, dar continuă și sfârșește cu iubire.

Fostul coleg de birou de la Sf. Sinod s-a grăbit să-mi scrie ca să nu mai vin la București, căci toate posturile au rămas, numai al meu s-a desființat; mie parcă nu-mi

venea să cred că așa este, deși vedeam cu ochii. Aceasta a fost cauza pentru care neliniștea mea a crescut până la acea dispoziție cu care nu puteam să lucrez ușor. Câteodată, lăsând lucrul, mă porneam, fără să știu unde, în afară de sat, tot gândindu-mă „până unde oare”... Cine m-a întâlnit nu m-a cunoscut, mi-au spus apoi că numai după nas și ochi mă mai pot cunoaște (nu m-am ras de la începutul lunii decembrie și mi-a crescut o barbă neagră, mare și deasă), m-au văzut schimbat și în zădar m-au cercetat ce e cu mine.

Cu toate acestea, am reușit să termin lucrarea asupra bisericilor județului Lăpușna, acum termin și indicele pentru câteva mii de cărți, în care, gândindu-mă în ce stare am ajuns, ușor e în loc de o cifră a pune alte. Dar ceea ce merită să scriu e că am lucrat peste programul Părintelui Nicolae. Din bunăvoința mea am tratat și chestiunea școalelor din satele județului Lăpușna; acest punct din program a fost redus de Părintele Nicolae în martie 1929, după ce călătorisem aproape tot județul, deci după ce adunasem materialul. Ultimul sat (de toate sunt 133 sate cu biserici după ultima schimbare a granițelor județului la 1 ianuarie 1930) se termină la fila 831, plus 14 de introducere (= 845), restul sunt concluziile prețioase cu indicele pe cari le transcriu, în total vor ieși una mie folio. Domnia-Voastră vă veți mira când veți vedea manuscrisul, fiindcă lucrarea a ieșit așa cum n-am așteptat-o eu însumi, de aceea vor rămâne uimiți toți care o vor vedea.

Bine este că am putut să fac măcar această lucrare; presimt că alte lucrări n-am să mai fac. O lucrare așa cum am făcut-o nu va face nimeni altul asemenea, iată de ce spun aceasta. În octombrie trecut, când am fost la Chișinău, Dl. Tomescu mi-a spus că a împărțit toate județele Basarabiei la studenți, cu deosebire că nici unuia nu i-a dat cate un județ întreg, ca să nu se obosească tinerii cercetători, ci fiecare județ l-a împărțit la doi sau trei inși. Unul dintre acei studenți, care avea o parte a jud. Lăpușna, s-a prezentat apoi la mine cu rugămintea ca să-i dau material pentru lucrarea sa. Mi-a spus sincer, ca unuia cu care ne cunoșteam mai de mult din Seminar, că a fost în câteva sate, iar în celelalte nu s-a mai dus, deși au cai proprii, ci a pus câte puține cărți vechi „din inspirație”: un apostol, o evanghelie, un ceaslov..., din cari știa că s-au tipărit. Mi-a arătat și niște file izolate, pe cari le ținea sucite, așa cum se învâluie hărțile; erau boțite și transcrise murdar, cu corecturi și pete; aceasta era lucrarea pentru care mi se pare că a rămas mulțumit dl Tomescu, ca pentru cea dintâi lucrare și de la cel mai harnic și apreciat student de la Chișinău.

M-am întâlnit și cu alți cercetători ai trecutului, care nici gând n-aveau să se pornească, cu toate că însărcinările le-au primit odată cu mine și cu toate că nici ei n-au fost ocupați cum am fost eu, și nici n-au pățit atâtea. Poate și din aceștia vor face lucrări ca și cel de mai sus, și poate se vor tipări chiar, că doar s-au mai tipărit. Din această comparație de atitudini față de datorii (însumi la unele sate am fost de două ori, iar la altele de trei ori), spun cu tărie, iar această scrisoare va fi documentul pentru ceea ce spun: așa cum am făcut lucrarea nu va face nimeni, fiindcă eu însumi cu nici un chip nu sunt în stare să fac alta la fel...

Acum, la sfârșitul lucrării, am primit scrisoarea Domniei-Voastre, din care deodată văd cu adevărat că trista veste e o realitate. M-am încredințat mai mult de nenorocirea în care am ajuns și lucrul minunat s-a întâmplat. Uneori, fără voia mea, îmi sună mereu în urechi un glas de deasupra: „ești de prisos, ce mai cauți?” și răspund tot însumi cu sânge rece: „nu mai caut nimic”. Vă rog să mă iertați, dar așa este, vă spun aceasta calm, fiindcă v-ați interesat de mine: nu am puteri să rezist toată viața pacostei suprimărilor. Sunt din generația veacului al XX-lea, armele mele sunt slabe ca să pot lupta mai departe, de aceea le depun jos în mod onorabil și declar sfârșit războiului. Cu alte cuvinte pentru mine e totuna, orice ar fi mai departe, și ca atare vă rog să mă credeți: nu mai pot să mă adresez

nimănu pentru nimic, toate au o limită, deci și dispoziția de a mai cere ceva are sfârșit.

Domnia-Voastră ați scris Prea Sfințitului Visarion: „aș încerca din nou să-i gădesc vreo ocupație la București; am observat că inima lui de moldovan dinspre Nistru îl trage mai mult într-acolo”... Nu pot să știu pe ce întemeiați Domnia-Voastră observația aceasta; eu însă vă spun absolut adevărat: nu mă mai atrage nicăieri, decât într-acolo „unde nu este durere nici suspin”, iar dacă doriți a-mi găsi o ocupație precum scrieți, vă rog încercați din nou și numai în București voi veni la orice slujbă. Și dacă îmi veți găsi, vă promit că voi face și celelalte lucrări asupra Basarabiei, pentru care am materialul adunat de mult.

1. Sărbători și obiceiuri religioase în Moldova de răsărit – care va fi o continuare și completare a lucrării asupra bisericilor.

2. Material folcloric adunat pe malul Nistrului.

3. Starea eparhiei Chișinăului și Hotinului între anii 1871-1882.

4. Vizitele canonice ale Arhiepiscopului Pavel Lebedev în Basarabia.

Pe toate acestea le voi închina Domniei-Voastre, singura nădejde care mi-a mai rămas precum văd. De asemenea, aș fi dispus, dacă aș veni la noua slujbă, să vă aduc din toată inima, ca dar, un lucru de care am patru la număr. Am văzut destule în București, dar cu totul altfel; așa cum au fost ale mele au fost admirate de persoane din Vechiul Regat, chiar din București, cari au fost în casa părintească și cari au știut mai bine decât cei de aici să le aprecieze. Mi-e teamă însă să nu vă supere bunăvoința mea și dacă vă supără această frază, vă rog să mă iertați – îmi retrag cuvintele. Nu-mi luați, vă rog, în nume de rău, bunăvoința; acesta e un răspuns natural la scrisoarea Domniei-Voastre, pe care nu o așteptam.

Relativ la lucrarea asupra bisericilor, Vă rog să-mi scrieți ce să fac mai departe, cum să o înaintez. Lucrarea se află în fascicule separate, cusute de mine; dacă e nevoie să o leg și dacă îmi aprobați a o trimite prin poștă, sau poate plecând vreun funcționar de aici spre București să o dau. Am nerăbdarea să o vedeți mai degrabă Domnia-Voastră, dar mi-e teamă să nu se întâmple vreo nenorocire ca să rămân numai cu recipisa de la poștă, sau poate cineva să rupă file ori altceva poate, urmărindu-mă și cu această lucrare să nu mi se întâmple. La Rezina, unui profesor i s-a trimis din București un ceas, profesorul a semnat pentru primirea pachetului, deși cum i se spunea i s-a părut deteriorat și în pachet nu s-a aflat nimic, iar pentru mine nu e alt obiect mai scump decât această lucrare până ce voi ști sigur că s-a primit de Domnia-Voastră. Voi aștepta hotărârea Domniei-Voastre asupra modului de înaintare, de-mi veți scrie că să o trimit prin poștă, o voi trimite îndată.

Cu toată stima,

D. Balaur

* * *

16 octombrie 1953

Mult stimat și iubite Domnule Kirileanu,

Vă rog să mă iertați că răspund cu întârziere și iată de ce. După primirea scrisorii D-voastră cu rugămintea să aflu câteva știri despre folcloristul Gh. Madan, i-am rugat pentru aceasta pe cei doi frați ai răposatului, cari viețuiesc în București. Amândoi mi-au promis, m-au tot amânat și până la urmă n-au făcut nimic. Din această cauză m-am cam răcit cu dragostea față de ei și i-am lăsat în pace. M-am gândit totuși că poate mai nimerit ar fi să le scrieți D-stră, direct fiecăruia, câte o carte poștală, doar se vor rușina de D-stră mai mult decât de mine.

Iată cine sunt cei doi frați:

1) Vladimir Madan, născut la 1881, ianuarie 3, hirotonit în 1905 pentru parohia Bălănești-Lăpușna, din 1929 preot la catedrala din Chișinău. În 1940/41 a fost preot la biserica Pitar Moș din București. Acum e pensionar și cântă în cor la biserica rusă. Îi puteți scrie pe adresa bisericii.

2) Mihai Madan, născut în 1888, aprilie 21, hirotonit la 31 martie 1913 pentru Copanca-Tighina. La 15 octombrie 1918 s-a mutat la Voroncău-Soroca. Da la 1 iulie 1923 până la 1 aprilie 1928, a fost consilier eparhial al Episcopiei din Bălți (fiindcă și-a lăsat soția legitimă și și-a luat altă femeie, fostul episcop al Hotinului, Visarion Puiu, i-a pus în vedere să plece din eparhie).

De la 1 mai 1928 a trecut ca misionar în eparhia Ismailului, iar de la 1 ianuarie 1931 a ajuns consilier eparhial al eparhiei Ismailului. În 1940/41 a fost preot la biserica Cuțitul de Argint din București (al treilea preot). Acum e paroh la biserica Udricani din București, strada Udricani.

În anii din urmă a fost de trei ori la Moscova în calitate de translator, o dată cu patriarhul Nicodim și de două ori cu actualul patriarh Iustinian.

Mai au un frate rămas în patrie: preotul Ioan Madan, născut la 1878, iunie 18; n-a terminat seminarul, hirotonit la 1 iunie 1919 pe sama parohiei Mereșeni-Lăpușna.

Datele de mai sus le-am luat din analele oficiale eparhiale.

În caz că nu v-ar răspunde, și D-voastră i-ați putea scrie Părintelui Nae, fiindcă știu precis că țin seamă amândoi Mădăneștii de Sfinția Sa. Ei au încredere în Părintele Nae, întrucât Sfinția Sa a și publicat un articol despre preotul Andrei Madan, fratele lor cel mai mare. Cred că aveți broșura Păr. Nae, *Preoți de mir adormiți întru Domnul*, tipărită în 1942.

Despre dl Prof. I.M., vă scriu că este sănătos și voios. Am fost pe jos astă-vară la Cernica, la un parastas. Era și Păr. Nae. Sf. sa venise cu o mașină. L-am întrebat pe Dl. Prof. și mi-a spus că nu I. Roșca, și G.I. Dumitru, cari au publicat *Terminologia geografică*, sunt speculanții cursului despre sat. Eu nu cunosc așa zisa lucrare. Îl cunosc pe I. Roșca, cu care am învățat odată la geografie și cred că-l cunosc și pe Dumitru, ar fi destul să-l văd.

Spre sfârșitul verii, am călătorit iarăși prin Moldova, cercetând mănăstirea Neamțu, Pocrov, Secu, Sihla, Sihăstria, Văratec și Agapia. Abia la vârsta asta (50 ani), m-am învrednicit să văd aceste sfinte lăcașuri, despre care știam din copilărie, citind la strană pe cărțile tipărite la Neamțu. Cu multă duioșie priveam acum aceleași cărți. La Neamțu ne-am văzut și cu domn Marinoschi, medic în București, care spunea că trece pe la Piatra și că vă cunoaște pe Dvs.

De va fi voia Domnului, viitoarea călătorie o voi face la mănăstirea Putna, să stau puțin în fața mormântului marelui Domn al Moldovei și să văd și celelalte sfinte lăcașuri în nordul Moldovei. Nu e tocmai ușor de călătorit. Am mers mult pe jos cu soția și fiica, dar nu ne-am lăsat.

Din toată inima vă doresc sănătate bună, voioșie și tărie.

Al D-stră vechi și devotat prieten,
preot Dimitrie Balaur